

Gárdonyi Zoltán és Gárdonyi Zsolt méltatása

Tisztelt Elnök Úr, tisztelt Bizottság, Hölgyeim és Uraim!

Megtiszteltetésnek tekintem, hogy az ünnepi alkalommal egykori professzoromról, Gárdonyi Zoltánról és az ő szellemi örökségét folytató Gárdonyi Zsolt művészetéről szólhatok.

Gárdonyi Zoltán (1906–1986) a 20. századi magyar zeneművészet kibontakozását szolgáló komponisták, tudósok és pedagógusok élvonalába tartozó személyiség volt. Annak a kivételes képzettséggel és hivatástudattal rendelkező nemzedéknek a képviselője, aki a múlt század 20-as éveiben a hazai zeneművészet kiválóságainak tanításán kívül a nyugat-európai egyetemi oktatás eredményeiben is részesülhetett, többek között Berlinben, Paul Hindemith zeneszerzés tanítványa lehetett. Gárdonyi már 17 évesen Kodály Zoltán zeneszerző növendéke volt a Zeneakadémián, ahol nemcsak ifjú komponistaként kapott életre szóló elvi és zenei útmutatást, de a Sopronban megkezdett és a budapesti Zeneakadémián évtizedeken át folytatott pedagógiai tevékenységéhez is. Sőt, pályakezdő zenetörténészként is Kodály javaslatára indult el a Liszt-kutatás tudományos perspektívát ígérő útján, amely az évtizedek során tudósi elismertségéhez vezetett.

Egy 75 évesen megfogalmazott visszatekintésében Gárdonyi Zoltán életműve súlypontjának zeneszerzői munkásságát tekintette. A nagyszabású, mintegy 400 kompozíciót felölelő alkotói örökség rávilágít Gárdonyi ars poétikájának centrális gondolatára: a református hitét megvalló, az egyházi és bibliai szövegforrásokat alapélményként megélő szerző azon törekvésére, amely az örökéletű szövegek üzenetét zenei élmény formájában kora hallgatóságához kívánta eljuttatni. E vezérelve egyházi kórusműveinek, orgonára írt alkotásainak, korál-feldolgozásainak kimagasló arányában is szembetűnően érvényesült, és szervesen beépült kamarazenéjébe és hangszeres kompozícióiba is.

Zenetörténeti munkásságát egy emberöltő távlatában is kimagasló értékű teljesítményként tartja számon a tudománytörténet. Felkészültségének és zeneszerzői látásmódjának egyéni adottságai közrejátszottak abban, hogy kutatási témáit a történeti és az elméleti megközelítés ritkán megvalósuló egységében dolgozta fel. Felfedezésszámba menő stílus-analíziseinek középpontjában az európai zenekultúra két zenei géniuszának J. S. Bachnak és Liszt Ferencnek életműve állt. Zeneelméleti eredményei több kiadást megélt, ma is használatos Bach-könyveiben, és jelentős Liszt-publikációiban váltak közismertté. Amikor a 60-as évek végén a Nemzetközi Liszt-összkiadás terve és a sorozat koncepciója a német és magyar zeneműkiadók részéről felmerült, természetesen az elismert szaktudóst, Gárdonyi Zoltánt bízták meg a kiadványsorozat átfogó tervének kidolgozásával, első köteteinek közreadásával.

A kimagasló szellemi értéket teremtő alkotóművész és tudós elvhű magatartása és egyházához fűződő, alkotói kapcsolata az 1949-től regnáló hazai zenepolitika követelményeivel összeegyeztethetetlen volt. Bár zenetudósként és zeneakadémiai tanárként pótolhatatlan szaktudására igényt tartottak, zeneműveinek megszólalási lehetőségeit a legszűkebb keretek közé szorították. Számos keserű tapasztalata, és fiának, Zsoltnak 1968-as, németországi emigrációja döntő szerepet játszott az 1972-ben bekövetkezett sorsfordulatában, amikor 66 évesen, feleségével és leányával, hivatalos engedéllyel Németországba települt. A családgyesítés öröme és hitéből eredő belső harmóniája hozzájárulhatott a még elkövetkezendő, 14 éves időszakhoz, amelyben új kompozíciókat és írásműveket alkothatott. Amikor 1984-ben a Liszt Társaság kitüntetése és egy általa tartott Liszt-előadás alkalmából utoljára haza látogatott, egykori tanítványai és tudóstársai egy korábban soha nem tapasztalt felszabadultságot sugárzó személyiséggel találkoztak. Két év múlva, 1986 nyarán hunyt el az Északrajna-westfáliai Herfordban.

A díj második kitüntetettje, Gárdonyi Zsolt zeneszerző, zeneelmélet-professzor, egyházzeneész és orgonaművész. Már hivatásterületeinek felsorolása is hű képet ad arról a szoros és folytatást sugalló szellemi

kapcsolatról, amely Gárdonyi Zsoltot édesapja zeneművészi tevékenységeihez fűzte. A szellemi egység és a művészi hagyomány tovább-örökítése is szerepet játszott abban, hogy a 70 éves Gárdonyi Zsoltot, alkotói-előadóművészi pályájának csúcspontján, édesapjával egy időben, a Magyar Örökség-díj kitüntetettjeinek sorában köszönhetjük.

Gárdonyi Zsolt zenei pályája a családban megélt élmények hatására alakult ki. Tanulmányait 22 éves koráig Budapesten, a Zeneakadémia zeneszerzés és orgona tanszakán figyelmet keltő sikerrel folytatta. A hazai zeneélet kilátástalanságával szembesülve, 1968-ban Németországba települt, ahol stúdióit a detmoldi főiskolán zeneelméleti-, egyházzene- és orgonaművész-diplomával zárta. Ekkortól hihetetlen gyors és sikeres szakmai előmenetelben volt része: 24 évesen főállású egyházzenei posztot töltött be Wildeshausenben, 34 évesen a würtzburgi főiskolán zeneelmélet professzori kinevezést kapott, mely megbízatásához mindvégig hű maradt.

1965-től napjainkig zeneszerzőként és orgonaművészként Európa- és Amerika-szerte nemzetközi sikereket ért el: 60 kompozícióját publikálták, műveinek mintegy fele CD felvételeken is megszólalt. Gárdonyi Zoltán fent idézett ars poétikája Gárdonyi Zsolt egyházzenei kompozícióiban közvetlen folytatásra talált. A kontinuitás legszembetűnőbb jelei a zenei műfaj-választás terén mutatkoztak meg: az ő életművében is az orgonaművek, kórusművek és kamarazenei kompozíciók tekinthetők a legjelentősebb önkifejezési formáknak.

Gárdonyi Zsolt zeneelméleti munkássága tematikáját és vizsgálati módszereit tekintve édesapja tudományos eredményeinek közvetlen folytatója. Gárdonyi Zoltán Liszt Ferenc életművével lezáruló stílusvizsgálatait Gárdonyi Zsolt „Összhang és tonalitás” című kötete a 19-20. századi komponisták körére, egészen Messiaen-ig kiterjesztette. Sőt, egy másik zeneelméleti szakkönyvében, amelyben Bach fugaszerkesztő művészetével foglalkozott, szintén az édesapa korábbi eredményeihez kapcsolódott. Újdonságot képviselő alapművei napjaink német illetve magyar szakirodalmában és pedagógiai gyakorlatában irányt adó kézikönyv szerepét töltik be.

Végül, a Gárdonyi-örökség utóéletét tekintve örömmel jelentem, hogy a család harmadik zeneművész nemzedéke képviselőjeként, Gárdonyi Dániel ifjú orgonaművész már évek óta a nagyapa és az apa életművének hivatott, művészi tolmácsolója.

Laudációmat Gárdonyi Zoltán késői művének, III. orgonaszonátájának hálaadó feliratával zárom: „Soli Deo Gloria!”

Dr. Berlász Melinda